

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

علوم و فنون ادبی (۱)

رشته های ادبیات و علوم انسانی – علوم و معارف اسلامی

راهنمای معلم

پایه دهم
دوره دوم متوسطه

۱۳۹۵

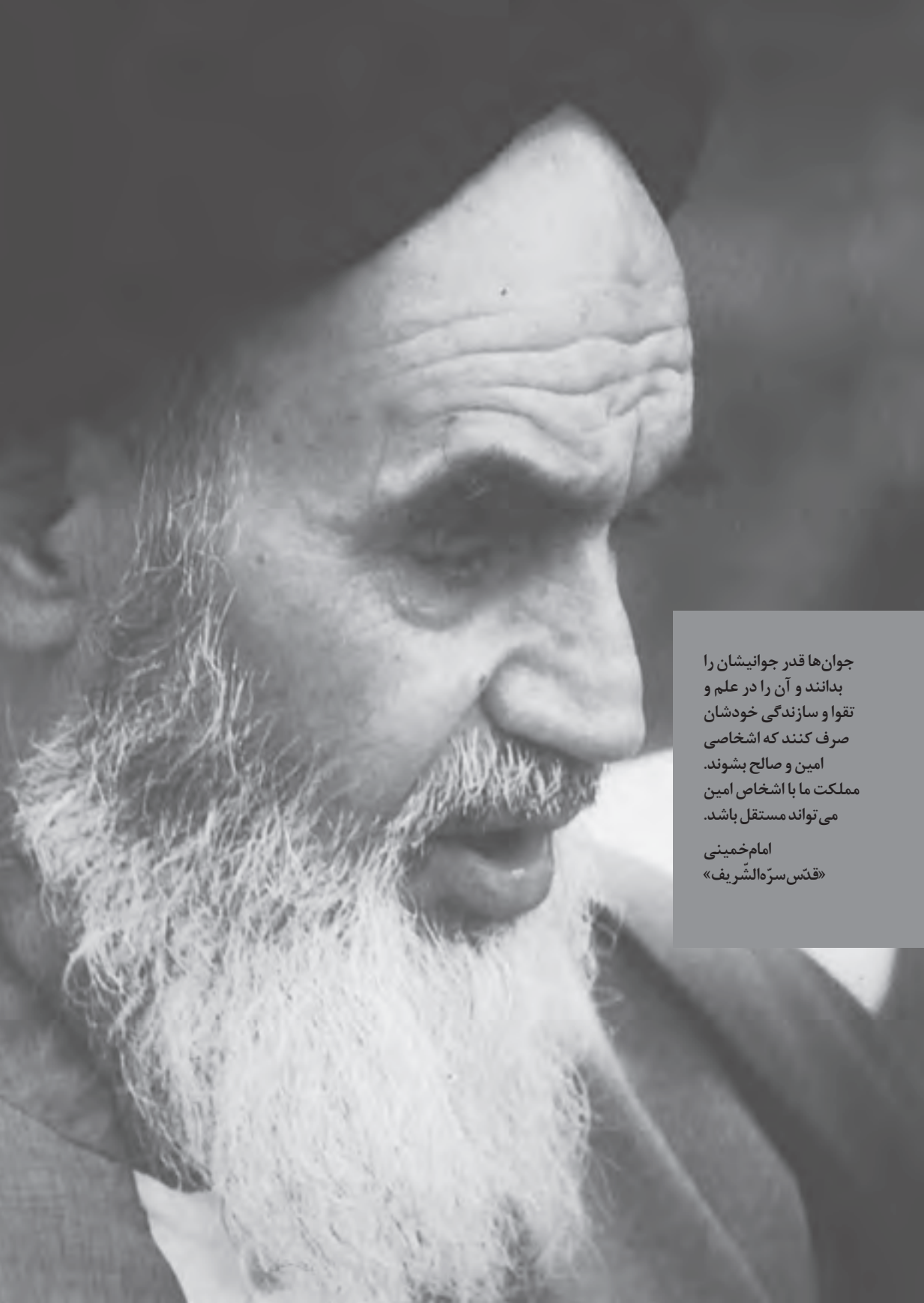
وزارت آموزش و پرورش

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

- نام کتاب: راهنمای معلم علوم و فنون ادبی (۱) پایه دهم - ۱۱۰۳۷۴
- پدیدآورنده: سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
- مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف: دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
- شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف: حسین قاسم‌پورمقدم، فریدون اکبری شلدره، نادره شاه‌آبادی و علی واسوجویباری (اعضای گروه تألیف)
- مدیریت آماده‌سازی هنری: اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
- شناسه افزوده آماده‌سازی: لیدا نیک‌روش (مدیر امور فنی و چاپ) - جواد صفری (مدیر هنری) - مهلا مرتضوی (صفحه‌آرا) - سورش سعادت‌مندی، زهره برهانی، سیما لطفی، وحیبه برادران سادات، فریاسیر، فاطمه رئیس‌یان فیروزآباد، راحله زادفتح‌اله (امور آماده‌سازی)
- نشانی سازمان: تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)
تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹
وبگاه: www.irtextbook.ir و www.chap.sch.ir
- ناشر: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش) تلفن: ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار: ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی: ۳۷۵۱۵-۱۳۹
- چاپخانه: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
- سال انتشار و نوبت چاپ: چاپ اول ۱۳۹۵

شابک ۹۷۸-۹۶۴-۵-۲۷۱۸-۴

ISBN: 978-964-05-2718-4

جوان‌ها قدر جوانیشان را
بدانند و آن را در علم و
تقوا و سازندگی خودشان
صرف کنند که اشخاصی
امین و صالح بشوند.
مملکت ما با اشخاص امین
می‌تواند مستقل باشد.

امام خمینی
«قدس سره الشریف»

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع، بدون کسب مجوز ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

فهرست

بخش یکم : کلیات

- ۲ مبانی برنامه درسی حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی
- ۵ رویکردهای حاکم بر برنامه درسی دوره دوم متوسطه
- ۷ اصول برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی در دوره دوم متوسطه
- اهداف کلی برنامه درسی زبان و ادبیات فارسی دوره دوم متوسطه بر پایه عناصر پنجگانه برنامه
درسی ملی ۱۳
- اهداف کلی آموزش «علوم و فنون ادبی» پایه دهم ۱۶
- بررسی ساختار و محتوای کتاب «علوم و فنون ادبی» پایه دهم ۱۷
- کلیاتی مربوط به خوانش متن ۲۰
- لحن در زبان فارسی ۲۱
- گونه‌های خواندن ۲۹
- روان خوانی ۳۰
- آموزه‌های زبانی و ادبی در کتاب‌های فارسی دوره اول متوسطه (پایه‌های هفتم، هشتم و نهم) ۳۱
- روش‌های یاددهی - یادگیری در برنامه درسی فارسی ۳۳
- الگوی تدریس چیست؟ ۳۹
- عوامل مورد توجه در یادگیری ۴۲
- شیوه‌نامه ارزشیابی درس علوم و فنون ادبی ۴۴

بخش دوم : بررسی درس‌ها

فصل یکم : کلیات

- ۵۳ درس یکم : مبانی علوم و فنون ادبی
- ۶۲ درس دوم : بررسی و طبقه‌بندی آثار
- ۶۸ درس سوم : کالبدشکافی متن (۱) شعر
- ۷۶ درس چهارم : کالبدشکافی متن (۲) نثر
- ۸۱ کارگاه تحلیل فصل یکم

فصل دوم : تاریخ ادبیات و سبک شناسی

- درس پنجم : زبان و ادبیات پیش از اسلام ۸۴
- درس ششم : شکل گیری و گسترش زبان و ادبیات فارسی ۹۲
- درس هفتم : سبک و سبک شناسی دوره اول (سبک خراسانی) ۹۷
- درس هشتم : زبان و ادبیات فارسی در سده های پنجم و ششم ۱۱۱
- درس نهم : سبک و سبک شناسی دوره دوم (سبک عراقی) ۱۱۸
- کارگاه تحلیل فصل دوم ۱۲۴

فصل سوم : موسیقی شعر

- درس دهم : سازه ها و عوامل تأثیرگذار شعر فارسی ۱۲۸
- درس یازدهم : هماهنگی پاره های کلام ۱۳۵
- درس دوازدهم : قافیه ۱۴۱
- درس سیزدهم : وزن شعر فارسی ۱۴۸
- کارگاه تحلیل فصل سوم ۱۵۹

فصل چهارم : زیبایی شناسی (بدیع لفظی)

- درس چهاردهم : واج آرای، واژه آرای ۱۶۲
- درس پانزدهم : سجع و انواع آن ۱۶۸
- درس شانزدهم : موازنه و ترصیع ۱۷۳
- درس هفدهم : جناس و انواع آن ۱۷۹
- کارگاه تحلیل فصل چهارم ۱۸۴

- فهرست منابع ۱۸۶

پیش‌گفتار

به نام خداوند جان آفرین حکیم سخن در زبان آفرین

کتاب راهنمای معلم «علوم و فنون ادبی» شامل دو بخش می‌باشد
(الف) بخش اول «کلیات» :

- ۱- مبانی درسی علوم و فنون ادبی دوره دوم متوسطه
- ۲- رویکردهای حاکم بر برنامه درسی
- ۳- اصول برنامه درسی
- ۴- اهداف آموزشی کل کتاب
- ۵- اهداف برنامه درسی علوم و فنون ادبی
- ۶- ساختار کتاب

در پایان این بخش، کلیاتی مربوط به خوانش متن، لحن و انواع آن، همچنین آموزه‌های زبانی و ادبی کتاب‌های فارسی دوره متوسطه اول، چکیده‌ای از روش‌های مختلف یاددهی - یادگیری گنجانده شده است.

(ب) بخش دوم «بررسی درس‌ها» :

ساختار هر درس در کتاب راهنمای معلم به شرح زیر می‌باشد :

- ۱- اهداف آموزشی درس
- ۲- روش‌های پیشنهادی تدریس
- ۳- دانش افزایی
- ۴- پاسخ خودارزیابی

برای اجرای بهتر این برنامه و اثربخشی فرایند آموزش، توجه همکاران ارجمند را به نکات زیر، جلب می‌کنیم :
- رویکرد خاص برنامه فارسی آموزی، رویکرد مهارتی است؛ یعنی بر آموزش و تقویت مهارت‌های زبانی، فرازبانی و ادبی تأکید دارد و ادامه منطقی کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی و دوره متوسطه اول است؛ به همین روی، لازم است همکاران گرامی از ساختار و محتوای کتاب‌های پیشین، آگاهی داشته باشند.

- رویکرد آموزشی کتاب، رویکرد فعالیت‌بنیاد و مشارکتی است؛ بنابراین، طراحی و به کارگیری شیوه‌های آموزشی متنوع و روش‌های همیاری و گفت‌وگو توصیه می‌شود. حضور فعال دانش‌آموزان در فرایند یاددهی - یادگیری، کلاس را سرزنده، بانشاط و آموزش را پویاتر می‌سازد و به یادگیری، ژرفای بیشتری می‌بخشد.

- با توجه به رویکرد مهارتی، آنچه در بخش بررسی متن اهمیت دارد؛ کالبدشکافی عملی متون است.

یعنی فرصتی خواهیم داشت تا متن‌ها را پس از خوانش، در سه قلمرو بررسی کنیم. این کار، سطح درک و فهم ما را نسبت به محتوای اثر، فراتر خواهد برد. یکی از آسان‌ترین و کاربردی‌ترین شیوه‌های بررسی، کالبدشکافی و تحلیل هر اثر، این است که متن در سه قلمرو بررسی شود: زبانی، ادبی و فکری.

۱) قلمرو زبانی

این قلمرو، دامنه گسترده‌ای دارد؛ از این رو، آن را به سطوح کوچک‌تر تقسیم می‌کنیم: **سطح واژگانی**: در اینجا، لغت‌ها از نظر فارسی یا غیر فارسی بودن، نوع ساختمان (ساده، مشتق و مرکب)، روابط معنایی کلمات از قبیل ترادف، تضاد، تضمن، تناسب، نوع گزینش و همچنین درست‌نویسی واژه‌ها بررسی می‌شود. **سطح دستوری یا نحوی**: در اینجا، متن از دید ترکیبات و قواعد دستوری، کاربردهای دستوری تاریخی و کوتاهی و بلندی جمله‌ها بررسی می‌شود.

۲) قلمرو ادبی

در اینجا، شیوه نویسنده در به‌کارگیری عناصر زیبایی‌آفرین در سطح‌های زیر، بررسی می‌شود. **سطح آوایی یا موسیقایی**: در این مرحله، متن را از دید بدیع لفظی (وزن، قافیه، ردیف، آرایه‌های لفظی و تناسب‌های آوایی مانند واج‌آرایی، تکرار، سجع، جناس و ...) بررسی می‌کنیم. **سطح بیانی**: بررسی متن از دید مسائل علم بیان نظیر تشبیه، استعاره، مجاز و کنایه؛ **سطح بدیع معنوی**: بازخوانی متن از دید تناسب‌های معنایی همچون تضاد، ایهام، مراعات نظیر و ...

۳) قلمرو فکری

در این مرحله، متن از نظر ویژگی‌های فکری، روحیات، باورها، گرایش‌ها، نوع نگرش به جهان و دیگر جنبه‌های فکری، مانند موضوع‌های زیر، بررسی می‌شود: **عینی/ذهنی**، **شادی/غم‌گرا**، **عشق‌گرا/جبرگرا**، **اختیارگرا**، **عرفانی/طبیعت‌گرا**، **خوش‌بینی/بدبینی**، **نگرش فلسفی/روان‌شناختی**، **محلی – میهنی/جهانی** و ...

– در آموزش، به ویژه، در فصول کلیات و تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی، از بیان مطالب اضافی که به انباشت دانش و فرسایش ذهنی دانش‌آموزان منجر می‌شود، پرهیز گردد.

امیدواریم آموزش این کتاب، به رشد و شکوفایی زبان و ادبیات فارسی و پرورش شایستگی‌ها در نسل جوان، یاری رساند و به گشایش کرانه‌های امید و روشنایی، فراروی آینده‌سازان ایران عزیز بینجامد.

گروه زبان و ادبیات فارسی

دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری

www.literature-dept.talif.sch.ir